

Nr 5.

Av herr Larsson, Sam, m. fl., om utredning angående nedbringande av byggnadskostnaderna, särskilt med hänsyn till landsbygdens och i synnerhet jordbrukets förhållanden.

Frågan om svenska folkets bostadsstandard har under senare åren tilldragit sig allt större intresse från det allmännas sida, och för närvarande kan man säga, att denna fråga intager en särskilt observerad plats i den allmänna diskussionen. Trots att utvecklingen de senaste årtiondena gått oerhört framåt mot en höjd standard såväl i fråga om de egentliga bostadshusen som företagarnas ekonomibyggnader, visar det sig, att undermåliga byggnader av ena eller andra slaget alltjämt förekomma. Under de närmast gångna åren har riksdagen anslagit betydliga summor för åstadkommande av bättre bostäder åt *mindre bemedlade* såväl i städer och samhällen som på landsbygden och därjämte ordnat en låneverksamhet för bostadsbyggande för föreningar och andra icke direkt »mindre bemedlade» kategorier, exempelvis till förbättrande av lantarbetarbostäder m. m.

Bortsett från låneverksamheten har riksdagen under åren 1933—1937 till »främjande av bostadsbyggande på landsbygden» anvisat över 50 miljoner kronor. Denna verksamhet, som väl från början avsåg att jämte höjande av bostadsstandarden utgöra ett led i strävandena att bekämpa arbetslösheten, synes nu på väg att få en permanent karaktär. Undersökningarna av bostads- och byggnadsbeståndet på landsbygden synas — även om vissa överdrifter blivit gjorda i fråga om de resultat, vartill man från en del håll kommit — vittna om, att här endast en början blivit gjord och att ett fortsatt saneringsarbete under lång tid framöver är av nöden. Från att frågan om bostädernas standard tidigare varit ett spörsmål, som mest gällt städernas och samhällenas bostadsbrist och trångboddhet, har denna sak nu blivit en hela landets angelägenhet, som är främst aktuell för landsbygden. Om detta i första hand gäller byggnadsbeståndet för de sämst ställda, vilkas bostäder äro så bristfälliga att de ur hälsosynpunkt måste utdömas, så är därmed endast ett mindre avsnitt av landsbygdens stora byggnadsfråga inkluderat. Ett till sin omfattning betydligt vidlyftigare problem — spörsmålet om *jordbrukets* byggnadsförsörjning — börjar allt starkare tränga sig fram som en av huvudfrågorna, då det gäller jordbruksnäringens möjligheter att hålla sig uppe i konkurrens med andra näringar. I den mån industrien och stadsmannanäringarna alltmer vinna övertaget och draga till sig folket på grund av de bättre betingelser i olika avseenden, som dessa näringsfång anses bereda sina företagare och anställda, måste kravet på en förbättring av landsbygdens förhållanden i skilda avseenden bli allt mera trängande. Härvidlag är det

icke minst viktigt, att byggnaderna — det gäller vid jordbruket även ekonomihusen — äro av sådan beskaffenhet, att människorna såväl under arbete som vila kunna känna trevnad i desamma.

Ropet på »nutida bekvämligheter» i fråga om byggnader och deras inredning då det gäller jordbrukarehemmen höjes nu från skilda håll, där man är bekymrad över den fortsatta avfolkningen på landsbygden och vill söka botemedel mot densamma. Även om en rad av andra omständigheter medverka till denna avfolkning, så är det dock påtagligt att den otrevnad och det »slit och släp», som undermåliga och omoderna bostäder, stall och ladugårdar vålla en stor del av jordbrukets folk och i synnerhet husmödrarna, bidrar att öka olusten för jordbrukarens yrke och gör att ungdomen söker sig till andra sysselsättningar. Att spørgsmålet om en förbättrad och moderniserad byggnadsstandard på landsbygden är av allra största betydelse står sålunda utom allt tvivel.

Frågan är alltså den: hur skall detta spørgsmål kunna lösas på ett nöjaktigt sätt, eventuellt under medverkan från statsmakternas sida? Eller kan det måhända vara anledning att först ställa spørgsmålet: vad är orsaken till att byggnaderna på landsbygden ännu i många fall icke uppfylla de krav, som böra ställas på ändamålsenliga bostads- och ekonomihus? Är orsaken till vad som brister att söka i frånvaro av intresse för saken hos jordbrukarna själva, eller saknas det ekonomiska resurser för tillgodoseende av en förbättrad byggnadsstandard?

Svaret på dessa frågor är ingalunda svårt att finna. Även om i en del fall en ingrodd konservatism och motvilja mot alla nymodigheter kan vara orsaken, så är dock i flertalet fall *byggnadskostnaderna* anledningen till att jordbrukaren icke har möjlighet att åstadkomma ett byggnadsbestånd av önskvärd beskaffenhet på sin gård. Särskilt under de senare åren har detta förhållande skärpts till den grad, att mången jordbrukare funnit sig urståndsatt att företaga några som helst nybyggnader eller förbättringar, hur nödvändiga sådana än varit. Stegringen av byggnadskostnaderna under de sistförflutna tvenne decennierna är nämligen av sådan storleksordning, att den på intet sätt motsvaras av den stegring i jordbrukets inkomster, som under samma tid ägt rum. I synnerhet på orter, där avtalsbestämda arbetslöner efter mönster från städer och stadsliknande samhällen tillämpas vid byggnadsföretagen, ha förhållandena blivit hart när olidliga. Men även på orter, där en viss frihet i fråga om byggnadsarbetarlöner ännu är rådande, har ändock stegringen av byggnadskostnaderna blivit en hämsko på lusten och förmågan hos jordbrukaren att åstadkomma nödvändiga förbättringar och nybyggnader. I alldeles särskild grad torde detta gälla småbruken och de s. k. bondejordbruken.

Ganska belysande för den utveckling, byggnadskostnaderna under den senaste 5-årsperioden tagit, äro de uppgifter, som återfinnas i redogörelsen

för statens arrendeegnahemsbyggande, vilket igångsattes 1934. Vid starten av denna verksamhet beräknades kostnaderna för bebyggelse inklusive iordningställande av brunnar, avlopp m. m. till i medeltal 9 000 kronor pr fastighet med en odlad areal av 8 à 12 hektar, d. v. s. för en jordbrukstyp av den storlek, som beräknas ge sysselsättning åt innehavaren och hans familj. Alltså bondejordbruk av mindre typ. Redan 1935 voro emellertid kostnaderna uppe i 12 000 kronor. Under de därpå följande åren 1936 och 1937 ha kostnaderna stegrats med över 50 % mot de år 1934 beräknade, så att under de båda sistnämnda åren enbart *byggnadskostnaderna*, som år 1934 beräknades till 8 000 kronor, i genomsnitt uppgått till mellan 14 000—15 000 kronor per jordbruk. Ändock är det att märka, att den byggnadsstandard, som tillämpas vid dessa arrendeegnahem, ingalunda kan anses ligga på något sätt i överkant. Tvärtom förhåller det sig så, att dessa byggnader äro av enklaste beskaffenhet och ingalunda kunna uppställas som mönster för en modernare bebyggelse av jordbrukarhem av denna storlek. Snarare kunna arrendeegnahemmen sägas vara otillräckligt utrustade med bekväma utrummen, och hela standarden vittnar om ansträngningar att så mycket som möjligt hålla tillbaka kostnaderna. I Kungl. Maj:ts proposition nr 268 år 1934 återgives också följande uttalande av dem som haft att utreda frågan på denna punkt: »Med hänsyn till att arrendeavgiften för här ifrågavarande lägenheter, som ju äro avsedda att utlämnas till obemedlade, blir så låg som möjligt, vilja utredningsmännen förorda, att byggnadsbeståndet avpassas allenast efter det oundgängliga behovet.»

Det är sålunda uppenbart, att byggnadskostnaderna vid jordbruken i allmänhet bliva betydligt högre i jämförbara storleksgrupper än de siffror, som för här ifrågavarande arrendejordbruk relaterats. I vissa fall, där en fullt modern bebyggelse genomförts vid mindre jordbruk, lär det förhålla sig så, att kostnaderna härför gå vida över hela det bruksvärde, som fastigheten med tillhörande odlings- och betesmark betingar. Med andra ord: bebyggelsen kostar mera än hela gården är värd ur förräntningssynpunkt.

Uppenbart är sålunda att jordbrukets höga byggnadskostnader hota att bli ett problem, som äventyrar jordbrukarnas möjligheter att uppehålla och förbättra sin bostads- och byggnadsstandard på en tidsenlig nivå, försåvitt inga åtgärder kunna vidtagas, som på ena eller andra sättet underlätta dessa möjligheter. Om prisläget på jordbrukets produkter kunde höjas till ett härför erforderligt läge vore givetvis detta den bästa lösningen, men även med erfarenheterna från de senare årens statsreglerade priser på vissa livsmedelsprodukter synes en sådan höjning näppeligen genomförbar. Dessa erfarenheter ge nämligen vid handen, att i den mån jordbruket fått hjälp av ifrågavarande regleringsåtgärder, har i sin tur denna hjälp betydligt reducerats genom diverse höjningar av jordbrukets omkostnader, beroende främst på de höjda kraven på reglerad arbetstid och höjda arbetslöner. Det vill synas som om jordbrukets existensmöjligheter i det långa loppet ej skola kunna tryg-

gas enbart på denna väg. Och jordbrukets allt bekymmersammare byggnadsfråga torde i varje fall få angripas även med andra medel.

Ett statligt subventionerande av byggnadskostnaderna för jordbruket efter mönster av den nu pågående hjälpverksamheten för andra kategorier av medborgare torde ävenledes få anses uteslutet. Här gäller ej frågan enbart de sämst ställda eller dem som ur rent social synpunkt behöva hjälpas, utan här är fråga om att för hela näringens utövare söka skapa bättre möjligheter till bostäder och arbetstrivsel under den tunga sysselsättning, jordbruksdriften kräver. En verksam insats från statens sida subventionsvägen skulle kräva alltför stora summor och dessutom ur fördelnings- och kontrollsynpunkt leda till orimliga konsekvenser. För övrigt gäller härvidlag som på de flesta områden, att man alltid måste räkna med individernas personliga insats och intresse. Det vore verklighetsfrämmande att inbilla sig att alla här i landet, som nu ha undermåliga bostäder, skulle komma att bo hygieniskt och trivsamt, bara de en gång finge hjälp av det allmänna till en hygglig bostad. Om några år skulle ånyo en del av dem bo ganska ohygieniskt, därför att de ej ha intresse för ordning och snygghet och över huvud taget sakna de egenskaper, som fordras för att en förbättrad bostads- och levnadsstandard skall kunna hålla uppe. Det angelägnaste, då det gäller bostads- och byggnadsspörsmålet i vidare bemärkelse, är givetvis, att byggnadskostnaderna för alla, som beröras av desamma, bli så överkomliga som möjligt.

Frågan om möjligheten att *nedbringa* byggnadskostnaderna blir alltså det spörsmål, som i detta sammanhang bör undersökas, och detta särskilt med tanke på förhållandena på landsbygden och i synnerhet vid jordbruket. Detta spörsmål är ingalunda nytt. Redan tidigare har det varit föremål för statsmakternas uppmärksamhet, dels i form av motioner i riksdagen, dels genom lagstiftningsåtgärder i syfte bl. a. att förhindra monopolistiska företag och sammanslutningar att oskäligt fördyra byggnadsmaterialen (1925 års lag) samt genom vissa åtgärder avseende rationalisering av byggnadsverksamheten och standardiseringen av en del byggnadsmaterial m. m. De mest ingående undersökningarna på bostads- och byggnadsområdet här i landet på senaste tiden ha emellertid företagits av den sedan flera år arbetande bostadssociala utredningen och de år 1934 tillsatta Byggnadsindustrisakkunniga. Den förstnämnda utredningen har avgivit flera betänkanden, vilka dock mest sysslat med rent sociala bostadsförhållanden och som redan delvis blivit föremål för åtgärder. Byggnadsindustrisakkunnigas betänkande (3 delar) utkom under förra året, och förslag härrörande från detta ha ännu ej hunnit föreläggas riksdagen.

Inom båda dessa utredningar ha omfattande och intressanta undersökningar företagits beträffande en mängd spörsmål, som beröra landets bostads- och byggnadsförhållanden. Bostadssociala utredningen konstaterar bl. a. det uppeendeväckande resultatet av sina undersökningar, att utveck-

lingen kommer att kräva »en mycket väsentlig utökning av bostadsbeståndet på landsbygden — trots sannolikt sjunkande folkmängd». 1934 års byggnadsindustrisakkunniga ha givetvis ej kunnat förbigå frågan om *byggnadskostnaderna*, men tyvärr hava de i sin utredning endast, eller i varje fall främst, sysslat med förhållandena i städer och stadsliknande samhällen och i stort sett lämnat landsbygden och jordbruket utanför. Emellertid finnas i deras betänkanden en del värdefulla undersökningar och förslag, som även äro av betydelse, då det gäller att skärskåda jordbrukets byggnadsfråga, och till vilka vi här nedan skola återkomma.

Då tomtprisfrågan praktiskt taget kan lämnas utanför, när det gäller jordbrukets byggnadsfråga, blir det huvudsakligen tvenne faktorer, som bestämma byggnadskostnaderna, nämligen materialpriser och arbetspriser, varjämte givetvis även räntekostnaderna spela en viss roll. I fråga om de sistnämnda kan man emellertid nu konstatera ett ränteläge, som är betydligt gynnsammare än tidigare. Därför torde frågan om räntekostnaderna i detta sammanhang vara av mera sekundär betydelse. Huvudfrågan här är att finna utvägar för ett *nedbringande av den summa, som skall förräntas* — de egentliga byggnadskostnaderna.

Vad då först beträffar frågan om materialprisen, så kan det ju sägas, att även dessa priser i stor utsträckning betingas av arbetspriser, enär priset på de flesta materialier, som ingå i en byggnad — fönster, dörrar, golvträ, smidesvaror, plattor av skilda slag, papp, tapeter, tegel, cement och i övrigt allt material, som erfordras för värme och sanitära anläggningar — i väsentlig grad bestämmas av de kostnader, som varan betingar vid förädling från råvara. Emellertid torde man vid en undersökning av materialprisens storlek främst få hålla sig till frågan, huruvida dessa på ett oberättigat sätt påverkas av fabrikanternas och varuförmedlarnas prispolitik. Och här är enligt vår mening ett område, på vilket en ingående undersökning bör äga rum. En sådan undersökning har visserligen företagits av 1934 års byggnadsindustrisakkunniga. Men enligt vår mening ha dessa sakkunniga tagit alltför försiktigt på denna fråga. I sammanfattningen av de sakkunnigas yttrande och förslag heter det på sid. 695 i samband med frågan om byggnadskostnaderna: »Under normala förhållanden är ett ingripande från det allmännas sida i prisbildningen å byggnadsmaterial i allmänhet icke påkallat, därest prisbildningen icke påverkas av monopolistiska åtgärder och tendenser. I detta avseende erinras om 1925 års lag om undersökningar angående monopolistiska företag och sammanslutningar.» Längre fram, på sid. 699, då de sakkunniga kommit till frågan om »kartell- och trustbildningar», heter det visserligen på följande sätt: »Kartell- och trustbildningar ha en betydande utbredning bland leverantörer av byggnadsmaterial. Inom flera grenar av byggnadsämnesindustrien ha de tagit formen av pris- och försäljningskarteller, som kunna utöva ett monopolistiskt inflytande på prisbildningen». Men strax därefter framhålles det liksom en förmildrande omständighet: »I prin-

cip är ur samhällets synpunkt icke någon erinran att göra mot en utveckling fram mot samverkan mellan företagen och större företagsenheter.» Dock erkännes det i fortsättningen, att »fara föreligger emellertid för att företagen skola utnyttja sin ställning till en mot allmänhetens intressen stridande politik». Och slutligen komma de sakkunniga fram till ett förslag, att det bör åligga den nya byrå, som de sakkunniga i annat sammanhang föreslagit böra inrättas inom byggnadsstyrelsen, att »följa den monopolistiska prisbildningen på byggnadsmaterialmarknaden samt att avgiva förslag och yttrande om inledande av undersökningsförfarande enligt 1925 års lag ävensom rörande de åtgärder, vartill undersökningen kan ge anledning». Hur denna lag inverkat hittills får man en föreställning om genom de sakkunnigas yttrande å sid. 624. »Undersökningar jämlikt lagen ha verkställts vid ett fåtal tillfällen, däribland vid ett fall inom cementindustrien, men ha icke resulterat i några åtgärder från statsmakternas sida gentemot de undersökta företagen.»

Att en undersökning av denna karaktär måste företagas med en viss varsamhet är en uppfattning, vari vi vilja instämma med de sakkunniga, men denna varsamhet får ej hindra ett så effektivt tillvägagångssätt, att lagen blir något mer än en död bokstav. Det förekommer nämligen, efter vad vi erfärit, åtskilliga företeelser på detta område, vilka icke kunna betecknas såsom tillfredsställande. Den fördyring av byggnadsartiklar, som uppstår genom av fabrikanterna stipulerad mellanhandsavans, lär i vissa fall uppgå ända till 40 % av varans försäljningspris utan att det kan påvisas, att denna stora avans motiveras av det arbete och de förlustrisker som distributionen av dylika varuslag medför. Det torde knappast kunna anses rimligt att statsmakterna, samtidigt med att de anslå medel för befrämjande av byggnadsverksamheten, tillåta att vissa producentgrupper på byggnadsmaterialområdet utnyttja sin maktställning på nyss angivet sätt. Den undersökning härvidlag, som de sakkunniga rekommenderat, ha dessa tänkt sig överlåten åt byggnadsstyrelsen. Enligt vår mening kan en sådan anordning knappast anses tillfredsställande. Undersökningen bör i stället anförtros åt en för uppgiften särskilt avsedd nämnd, som därjämte erhåller i uppdrag att övervaka även andra monopolistiska företeelser på byggnadsmarknadens område, särskilt med hänsyn till landsbygdens förhållanden.

En annan betydelsefull fråga, då det gäller materialkostnaderna, är rationaliseringsfrågan och därmed sammanhängande standardiseringsåtgärder i fråga om material och byggnadstyper. På detta område göras redan åtskilliga ansträngningar, vilka ävenledes lett till vissa resultat. Byggnadsindustri-sakkunniga anse emellertid, att denna verksamhet bedrives planlöst, och föreslå en centralisering av densamma hos byggnadsstyrelsen. Härigenom kan måhända ytterligare framsteg göras på dessa områden. I fråga om den egentliga jordbruksbebyggelsen är det visserligen icke eftersträfvansvärt att alltför mycket standardisera själva byggnadstypen. På landsbygden är det olikheten i byggnadstyper, som ger landskapet karaktär av omväxling och obun-

denhet och kännetecknar landet till skillnad från städer och samhällen. För jordbrukarnas del torde ej heller fabriksmässigt förfärdigade hus komma till användning vid uppförandet av bostäder annat än i enstaka fall. Där husbehovsskog är att tillgå på fastigheten blir det i regel förmånligare att utföra hela byggnadsarbetet vid gården, och i fråga om ekonomihus förekommer ju ej någon fabriksmässig eller standardiserad tillverkning. På ett område, där det särskilt gäller de nutida bekvämligheterna i fråga om bostädernas utrustning, nämligen värme- och sanitetsanläggningar, är emellertid en fortsatt rationalisering och standardisering av den största betydelse även för jordbrukarhemmen. Såsom redan förut framhållits är det synnerligen önskvärdt att även landsbygdens folk kan få del av de bekvämligheter och den arbetsbesparing, som centraluppvärmning, bad, vatten- och avloppsledning m. m. medför. De kostnader, som dessa anordningar draga, äro dock nu av sådan storleksordning, att de avskräcka mången från att införa desamma, även då det gäller nybyggnad. Ändock är en rationalisering av bostäderna av detta slag så angelägen att den borde genomföras även i det stora antal bostäder, som i övrigt ej kräva ombyggnad, men där dessa anordningar nu saknas. Här rör det sig icke endast om ett förbilligande av engångs- eller anläggningskostnaderna utan även om bränsleförbrukningen. Vedeldningen borde ju vara det enda rekommendabla för jordbrukarnas räkning, då vedbränsle i de flesta fall finnes å gårdarna, men trots den mångfald av pann typer, som förekomma i marknaden, kan det utan överdrift påstås, att man ännu ej lyckats på ett tillfredsställande sätt lösa vedeldningsproblemet för smärre anläggningar. Bränsleåtgången blir för stor för att systemet skall kunna bli populärt i större utsträckning. Här kräves en alldeles särskild och skyndsamt insats på utexperimenteringen av detta spörsmål.

Byggnadskostnaderna och arbetsprisen.

Den andra stora posten i byggnadskostnaderna hänför sig till de *arbetspriser*, som stå i direkt samband med utförandet av byggnadsarbetet. Då det gäller jordbrukets byggnadsfråga, är det utan tvivel på denna punkt som svårigheterna blivit allt större för betydande områden av landsbygden. Då det gäller egnahemsbyggandet, hör man ännu från en del håll påpekas, att ägaren själv bör kunna på ett verksamt sätt deltaga i arbetet med byggnadernas uppförande för att på så sätt kunna hålla kostnaderna nere. Det finns givetvis en och annan, som har erforderlig händighet och i övrigt tid och tillfälle att själv utföra en del arbeten vid bebyggandet av sin lägenhet. Men i stort sett ha jordbrukarna numera varken kunnighet eller tid att själva utföra arbeten av detta slag. De äro i regel hänvisade till att bortlämna arbetena på entreprenad till någon byggmästare, och deras tid tages för övrigt i ganska stor utsträckning i anspråk före och under byggnadstiden med anskaffande och framforsling av material m. m. Till endast för några år sedan

kunde byggnadskunnigt folk anskaffas i orterna, och ännu finnas väl vissa landsdelar, där byggnader kunna uppföras med anlitande av hemortens mindre anspråksfulla arbetarstam. Men år från år bli dessa områden alltmer kringskurna av de organiserade byggnadsarbetarnas framträdande, så att för närvarande stora delar av landsbygden ha att räkna med samma arbetskostnader som vid byggen i städer och samhällen. Vad detta måste betyda i fråga om byggnadskostnaderna får man en föreställning om genom att studera byggnadsindustrisakkunnigas utredning om dessa arbetsprisers läge i fråga om timlöner och ackordsöverskott. I del II av betänkandet har »landets största byggherre», byggnadsstyrelsen, fått utgöra exemplet, och utredningen berör ett tiotal byggnadsorter — städer och samhällen — i skilda delar av landet under åren 1930—1936. Inkomstförhållandena omfatta sådana arbetare inom olika byggnadsfack, vilka varit anställda under ett helt kalenderår vid de av styrelsen bedrivna arbetsföretagen. Avlöningarna ha utgått i enlighet med de under åren gällande kollektivavtalen med tillhörande, för de olika orterna fastställda, prislister. Timlönerna ha rört sig om för murare och träarbetare lägst kr. 1:25 och 1:12 och högst (Stockholm) kr. 1:50 för dessa båda grupper. Vid tillämpningen av ackordsprisen ha sedan arbetskostnaderna stigit med i genomsnitt 86,5 % av timlönerna. (I Stockholm med 127,3 % av desamma).

Att här nämnda sakkunniga oaktat detta genom en mångfald tabeller och sammanställningar, byggda på uppgifter om säsongarbete och arbetslöshet m. m., kommit fram till tämligen rimliga årsinkomster för byggnadsarbetarna i hela landet i genomsnitt, förtager ingalunda beviset för orimligheten i den tendens, som på detta område utvecklats under senare år. Först skola byggnadsarbetena betalas efter en timlön, som ligger över de på de flesta andra områden tillämpade, och sedan komma ackordspriserna efter mätning med en ytterligare fördyring av bortåt 100 % å timlönen.

Om liknande byggnadsarbetspriser kunna betalas av staten och eventuellt även städernas och samhällenas innebyggare, så är det dock uppenbart att för landsbygden och jordbruket kommer en sådan lönepolitik att verka fullständigt förlamande på byggnadsverksamheten, då byggherren på landet icke kan soulagera sig genom att ta ut höga hyror. Härtill kommer också, att jordbruksbefolkningen vid jämförelse med sina arbetsinkomster finner det meningslöst att fortsätta med arbete, som ger så litet i utbyte mot andra arbetares tjänster, att exempelvis en halv veckas arbete åtgår för dem att ersätta ett dagsverke åt byggnadsarbetaren. Och så går ungdomen från jordbruket till staden och samhället.

Vad är nu att göra åt dessa förhållanden? Så frågar man sig. Vi erinra oss ett uttryck, som fällt i en motion, som för några år sedan framfördes i riksdagen, och som berörde just frågan om arbetslönernas inverkan på byggnadskostnaderna: »Tidens hjul vrider man ej tillbaka», hette det. Med andra ord: åt den saken är ingenting att göra. Då det gäller organisationernas

lönepolitik och monopol tendenser, har samhället ingenting annat att göra än att lugnt se på och låta saken ha sin gång. Men samhället har å andra sidan skyldighet att söka hjälpa dem, som drabbats alltför hårt av konsekvenserna, exempelvis dem, som ej kunna åstadkomma behövlige byggnader med de kostnader, deras framställande nu kräver. Med hänsyn till allvaret i problemet om jordbrukets byggnadsfråga, ett problem, som tränger allt närmare i och med monopoliseringen av byggnadsarbetena på landsbygden, finna vi det ofrånkomligt, att åtgärder i ena eller andra avseendet vidtagas för att ge jordbrukets folk möjligheter att för rimliga kostnader lösa sina byggnadsfrågor.

1934 års byggnadsindustrisakkunniga ha givetvis icke kunnat helt gå förbi de monopolistiska tendenserna på detta område. De upptaga först problemet i vad det gäller *arbetsgivarna* och konstatera, att vad dem angår »den påverkan, som hittills utövats på oorganiserade arbetsgivare för att förmå dem att organisera sig, läser icke ha tagit sådana former, att ett ingripande från lagstiftningsmaktens sida skulle ha kunnat anses vara av behovet framkallat». Visserligen säges det, att i åtskilliga fall »då entreprenadsystemet anlitas för genomförande av byggnadsföretag tillfälliga karteller bildats eller överenskommelser träffats i avsikt att höja entreprenadsummorna utöver skälige belopp», men de sakkunniga anse, att det bör ligga i de fackliga arbetsgivareorganisationernas intresse att bekämpa dylika prisuppskörtande kartellbildningar, vilka näppeligen kunna anses förenliga med dessa organisationers strävan att befrämja en fri yrkes- och näringsutövning till fromma för samtliga organisationernas medlemmar och allmänt väl. Och fastän det tydligen — med hänsyn till de tim- och ackordslöner, organisationerna funnit skäligt att tillämpa — är svårare att med samma motivering om »fri yrkes- och näringsutövning» och strävan till »allmänt väl» med överseende betrakta även *arbetarnas* monopolsträvanden, så ha dock de sakkunniga icke heller för denna part funnit några ingripanden nödvändiga. Landsorganisationen har vid sin kongress år 1926, säges det, eftertryckligen förordat en »öppen fackföreningspolitik». Och vidare, »detta och andra beslut i samma riktning ha i hög grad varit ägnade att skapa klarhet om fackförbundens arbetsmarknadspolitik, och de ha övat stort inflytande på byggnadsfackförbundens ställningstagande i hithörande frågor. Enligt de sakkunnigas mening utgöra här antydda beslut steg i rätt riktning, och den starka arbetareopinion, som Landsorganisationens kongress gjort sig till tolk för, torde få anses vara en garanti för att de fattade besluten efterföljas.» Vi skola icke här diskutera i vad mån denna de sakkunnigas trosvisshet avspeglas i verkliga livet, då det gäller »öppen fackföreningspolitik», men vi måste i varje fall konstatera, att sedan flera år och allt fortfarande en ganska aggressiv rörelse pågår bland byggnadsfackens organiserade arbetare runt samhällena för att hindra jordbrukarna att använda sig av utanför fackförbunden stående arbetare för byggnadsföretag. Ett synnerligen belysande

uttalande om denna rörelse och dess konsekvenser har nyligen gjorts av socialstyrelsen i anledning av byggnadsindustrisakkunnigas betänkande. Styrelsen yttrar: »I fråga om landsbygden åter anser styrelsen, att särskilt under de senaste åren förmärkts tendenser hos byggnadsarbetarorganisationerna att åt organiserade byggnadsarbetare, arbetande efter kollektivavtalens arbetspriser, förbehålla jämväl sådan byggnadsverksamhet, som tidigare jordbruksbefolkningen själv pläгат utföra med hjälp av egna yrkesmän. Även om en successiv utjämning av de för närvarande mycket växlande byggnadsarbetarlönerna å olika orter kan anses vara av omständigheterna motiverad», säger styrelsen, »må framhållas, att en sådan häftig och olikformig stegring av timlöner och ackordspriser, som av tillgängliga uppgifter att döma nu synes försiggå åtminstone inom vissa delar av landsbygden, kan befaras medföra sociala vådor genom att fördyra och förhindra från statens sida påkallade och understödda åtgärder till höjande av bostadsstandarden för den mindre bemedlade landsbygdsbefolkningen och särskilt för lantarbetarna.» Felet är tydligen icke att landsbygdens byggnadsarbetare sammansluta sig, utan att de enrolleras i *samma* fackföreningar som i städer och samhällen. Då förutsättningarna för landsbygdens byggnadsverksamhet äro särpräglade, bli nämligen de avtal, som kunna passa i städer och stadsliknande samhällen, direkt olyckliga på landsbygden. Om särskilda avtal för byggnadsarbete på landsbygden med efter förhållandena avpassade lönesatser kunde åvägabringas, vore en sådan lösning säkerligen att förorda.

Ett ingripande för åstadkommande av behövlig frihet för den rena landsbygdens och jordbrukets byggnadsföretagare att begagna sig av den billigare arbetskraft, som i detta avseende kan stå till förfogande, synes vara rimligt och väl befogat. Att det här gäller ett område, där — liksom då det är fråga om fördyringen av materialen — en del svårigheter uppresa sig vid angripandet av problemet, äro vi ingalunda i ovetenhet om, men dessa svårigheter få dock, enligt vår mening, icke anses vara av så oöverkomlig natur, att inte en grundlig undersökning om och på vilka vägar en rättelse kan åstadkommas bör företagas.

På vilka vägar man å detta område bör söka sig fram är en fråga, som givetvis får besvaras enligt resultatet av de överväganden, som vid en sådan undersökning kan framkomma. Vi hava redan här förut i samband med frågan om monopoliseringen på byggnadsmaterialen och priserna å dessa framfört den tanken, att i samband med effektiviseringen av 1925 års monopollag en organisation borde tillskapas, som hade till uppgift att övervaka såväl monopoltendenserna på byggnadsmaterialens område som även monopolföreteelserna, då det gäller byggnadsarbetena och den lönepolitik, som därmed står i samband. En sådan organisation kunde måhända tänkas inrättad efter mönster av jordbrukskommissionerna i länen, men med ett centralt organ för hela landet, som hade att som högsta instans övervaka lokala ingripanden samt pröva och avgöra förekommande tvistefrågor. Vi ha emel-

lertid endast velat framföra här ifrågasatta åtgärd som en tänkbar utväg, utan att därmed vilja närmare utpeka de riktlinjer efter vilka en undersökning bör företagas. Denna måste uppenbarligen ske förutsättningslöst och efter noggrann prövning av detta viktiga problem ur skilda synpunkter och i hela dess vidd.

Med utgångspunkt från spørsmålet *nedbringandet av byggnadskostnaderna* särskilt vad det gäller *landsbygden* och *jordbruket* vilja vi alltså föreslå igångsättande av en utredning med uppgift att undersöka huru byggnadskostnaderna kunna på skilda sätt nedbringas, varvid särskilt frågorna om *materialkostnaderna*, ytterligare *standardiseringsmöjligheter* på byggnadsmaterialområdet och *arbetslönekostnaderna* böra undersökas, samt att utredningen måtte framlägga de förslag till förbilligande av byggnadskostnaderna, vartill utredningen kan leda.

På grund av vad vi sålunda anfört tillåta vi oss hemställa,

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en ingående och allsidig utredning angående möjligheterna att nedbringa byggnadskostnaderna särskilt med hänsyn till *landsbygdens* och i synnerhet *jordbrukets* förhållanden, med beaktande av de synpunkter som i motionen framhållits, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda.

Stockholm den 16 januari 1939.

Sam Larsson.

Elof B. Andersson.

Bo von Stockenström.

J. Bergman.

N. Gärde.

